

smrt, Bog, svemir). Strukture zagonetki, kako pokazuju primjeri, slične su ovome tipu usmene komunikacije uopće. Ipak očituje se u njima duša ovoga naroda, što je, sigurno, i najvažnije.

Ukratko: Steinitzova knjiga o Ostjacima, njihovoj kulturi i usmenoknjiževnoj izgradnji, vjeran je znak ove male društvene enklave, učinjena na način kako treba činiti knjige ovakve problematike.

Stipe BOTICA

Trifun Dimić, Romane, romaja, sovlahimate thaj e bahtarimate = Narodne romske kletve, zakletve i blagoslovi, Srpska čitaonica i knjižnica Irig, Novi Sad 1985. (Edicija "Stražilovo")

Narodne romske kletve, zakletve i blagoslovi objavljene u ovoj maloj knjižici sakupio je Trifun Dimić, romolog koji je već izdao nekoliko zbirki romskih narodnih pjesama i pripovjedaka. Navedena građa u knjižici je objavljena paralelno na romskom i hrvatskosrpskom jeziku, a podijeljena je u tri dijela. Prvi dio su kletve koje se odnose na život i smrt, zdravlje i bolest, rađanje, pojedine dijelove tijela, zatim porodične

kletve, te kletve u odnosu na životinje i u odnosu na nebeska tijela. Drugi dio su zakletve u odnosu na život i smrt, zdravlje i bolest, dijelove tijela, jelo i piće, životinje, nebeska tijela, zakletve u odnosu na osjećanja, u odnosu na pravdu i porodične zakletve. Treći, nakraći dio knjige, su blagoslovi za sretan put, za dobro zdravlje i blagoslovi-pohvale.

Vrijedan dio knjige su komentari koji daju objašnjenje pojedinih zaklinjanja i blagoslova. Na kraju je registar romskih i registar srpskohrvatskih riječi. U kratkom prikazu od nekoliko rečenica na koricama knjige autor navodi da "mnoge od navedenih umotvorina imaju korijene u prapostojbini", a da su "mnoge stečene među raznim narodima i etničkim grupama". Građu je zapisivao u izvornom obliku, ali ne navodi lokalitet niti o kojoj se grupi Roma radi, pa se to osjeća kao nedostatak ove knjige. Prešturi su i podaci o autoru.

Pored građe, vrijedni su autorovi komentari koji upotpunjuju građu objašnjenjem na koga se pojedina vrsta zaklinjanja upućuje, od koga je upućena te u kakvoj se to situaciji čini i na koji način. Pritom iznosi i cijele opise pojedinih vjerovanja i običaja kao i cijelu tužbalicu. Kroz ovu knjigu se mogu vidjeti vjerovanja i religije Roma (animizam i monoteizam), njihovi običaji i to najviše običaji i vjerovanja oko smrti kao što je spaljivanje pokojnika (npr. "Neka da Bog, da vatru ložiš sa mojim kostima"), sahranjivanje, običaji oko smrti mladića. Mnoga zaklinjanja i blagoslovi vezani su za putove i putovanja (npr. "Neka da Bog, da se raspu creva tvoja po drumovima velikim i ja da ih sakupljam"), a neke upućuju na neimaštinu (npr. "Neka da Bog, da umreš od gladi"), pa kroz takve primjere možemo nazrijeti i način života.

Navedene kletve, zakletve i blagoslovi nastale su sa ciljem ostvarenja svog magijskog djelovanja, a sve češće su samo rasterećene nagomilanih osjećaja. U ovim neobičnim riječima naglašena tona provlači se strah od mračnih sila i mukotrpnosti života (kletve i zakletve), ali i želja za boljim životom (blagoslovi).

Ova knjižica koju odlikuje neformalnost i sloboda jezika, te slikovitost izraza i ekspresivnost metafora, koristan je prilog proučavanju kulture i načina života Roma.

Lela ROČENVIĆ

Timočke poslovice, izreke i zagonetke, sakupio i priredio Ljubiša Rajković Koželjac, Prosveta, Niš 1989, 84 str.

Zbirka *Timočke poslovice, izreke i zagonetke* ima opširniji predgovor: *Neke odlike timočkih narodnih poslovice, izreka i zagonetaka*, 702 poslovice, 519 izreka, 169 zagonetaka i rječnik dijalektizama i manje poznatih riječi.

Ove sitne forme usmene književnosti većinom su zabilježene u srednjem Timoku, zatim u Zaglavku, Budžaku, Crnoj Reci i Negotinskoj krajini (u srpskim selima). Ipak

odrednicu "timočke" u ovom tekstu valja shvatiti i šire od Timočke krajine, jer su neke samo utoliko timočke što se čuju i što su zapisane na tom području. Velik broj ovih poslovice i izreke nose jasna lokalna obilježja i teško se mogu razumjeti bez poznavanja konteksta iz kojeg su potekle. Očigledno je da mnoge timočke poslovice i izreke, kao i ostale, potječu iz realnih životnih situacija, iz raznih dogodovština, pojava i okolnosti. Kod pojedinih - osobito onih novijeg postanka - još uvijek se osjeća, u manjoj ili većoj mjeri, vezanost za određenu osobu kao sudionika kakvog događaja ili nosioca kakve osobine, a isto tako i vezanost za određenu sredinu. Dakle, one nose jasna lokalna obilježja, pa se neke od njih teško mogu razumjeti bez poznavanja čitavog konteksta iz kojeg su potekle.

Iz svega toga može se izvući zaključak da timočke poslovice, izreke i zagonetke imaju, manje ili više uočljiv, pečat lokalnog mentaliteta i da kao takve predstavljaju izvjesnu ne samo lingvističku nego i etnopsihološku diferencijaciju raznorodnog stanovništva Timočke krajine. U njima je sadržano i mnogo lingvističkih, psihološko-semantičkih, socioloških, etnoloških i drugih specifičnosti, kao i mnogo toga općeljudskog, što tek treba sagledati i izučiti. Pojedine timočke izreke i poslovice po postanku su veoma stare, svojim korijenima sežu u daleku prošlost, pa ih je kao relikte iz davnih vremena nemoguće u potpunosti shvatiti bez poznavanja poganske mitologije, prije svega slavenske. Kod nekih od njih moguće je ispod sloja patine (lingvističke, religijske i druge) tragati i za arhetipovima.

Te sitne forme u Timočkoj su krajini manje prikupljane i proučavane nego druge narodne umotvorine, iako one, uz umjetničke vrijednosti, dosta kazuju o narodu i njegovu životu, smrti, zdravlju, ljubavi, ljepoti, vjernosti, poštenju, dobroti, vrednoći, sreći, radu, piću, pušenju itd. Ima ih dosta u kojima je prisutan socijalni aspekt i koje govore o teškom položaju seljaštva i seoske sirotinje. Dosta ih je s humorističkim prizvukom, što je jedna od osobina timočkog življa. Odlikuju se lapidarnošću, dotjeranošću u izrazu, muzičkim kvalitetima i velikom informiranošću. Izreke, više nego poslovice, svode se na podsmijeh često i nemilosrdan, bespoštedan s primjesom nekakve sadističke naslade.

Utvrđeno je da se "u svekolikom narodnom pesničkom i etnokoreološkom izrazu, a posebno u običajnom životu naroda Krajine, naziru osobito arhaični elementi" a u "proznim narodnim tvorevinama osjećaju odblesci totemističko-animističkih religioznih shvatanja antropomorfnih motiva i dosta elemenata iz slovenske mitologije" (Dragoslav Antonijević). Sačuvani su i refleksi dualističkog poimanja prirode iz poganskih vremena. Sve to potvrđuju primjeri iz ove zbirke.

Ante NAZOR

Njemački Volksliedarchiv iz Freiburga redovito izdaje usmene balade, pa s malim zakašnjenjem komentiramo osmi dio ove serije. Izdanje se bavi usmenom baladom Grof i opatica. O kojoj je baladi riječ? Siromašna djevojka susretne mladog grofa, prima njegov prsten, ali ne odustaje od namjere da se zaredi i stupi u samostan. Nakon izvjesnog vremena grof obilazi samostan, pojavljuje se djevojka odrezane kose koja sada ne može iz samostana. Grofu prepukne srce, a djevojka rukama izgrebe jamu i sahrani grofa. Ovo je nasumice odabrana varijanta 16 iz 1857, no bliza je tipu kojeg bi nazvali "idealnim".

Balada iz ozračja zapadnog kulturnog kruga pojavljuje se u tristo tipova na temelju više od dvije tisuće potvrda. Ova se monografija oslanja na seriju izdanja Farwick - Holzapfel, Deutsche Volksliedlandschaften 1983/1984/1986, dopunjuje tiskane izvore i unosi neke novine u obradi grade.

Iscrpan pregled vremenske i prostorne razvedenosti ove balade potvrđuje da je ona stabilan segment tradicijskog repertoara. Ovu standardnu narodnu pjesmu autor je pronašao i u izdanjima njemačkih doseljenika iz Jugoslavije (Kočevje, Slavonija, Bačka, Srijem). Štaviše izgleda da je među naseljenicima ova balada bila vrlo popularna, jer su

Deutsche Volkslieder, Balladen, Herausgegeben von Otto Holzapfel, Deutsche Volksliedarchiv, Freiburg/Breisgau 1988, 303 str. (Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien, Achter Teil)